

АТА-ЭНЕЛЕРДЕН КАРООСУЗ КАЛГАН БАЛДАРГА СОЦИАЛДЫК
ЖАКТАН КАМКОРДУК КӨРҮҮ
СОЦИАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕТЕЙ ОСТАВШИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ
РОДИТЕЛЕЙ
TO PROVIDE SOCIAL CARE OF ORPHANS AND UNATTENDED CHILDREN
WITHOUT PARENTS THEM

*Ризашова М.Б. к.п.н. профессор
Уткир кызы Жумакан окутучу, Магистр
Хашимова Д. Студент Заманбап эл аралык университети*

Аннотация: Макалада азыркы убакыта мамлекетибиздеги э көгөйлүү маселердин бири болгон жетим жана кароосуз калган балдарга социалдык жактан камкордук көрүү жана билим берүү, укугун коргоо максаты жөнүндө сөз болот.

Аннотация: В статье речь идёт о цели социальной защиты, образования и защиты прав детей-сирот и беспризорных детей, как одна из самых наиболее важных задач государства в современном обществе.

Abstract: This article studies one of the actual problems in our country at present time, to provide social care of orphans and unattended children, to educate them and to defend their right.

Ачык сөздөр: Зордук-зомбулук, социалдык, санариптештирүү, капиталист, ратификация, конвенция, реабилитация, комплекстүү.

Ключевы слова: Насилия, социальный, капиталическое, ратификация, конвенция, реабилитация, комплекс.

Key words: Violence, social, capital, ratification, convention, rehabilitation, complex.

Республикабыздагы зордук-зомбулукка кабылган балдардын дерлик көпчүлүк бөлүгү жетим жана кароосуз калган балдар. Алардын укугун коргоп социалдык жактан камкордук көрүү мамлекетибиздин ар бир атуулуна тиешелүү маселелердин бири.

Коомубузда зордук-зомбулукка кабылган балдар көп учуроодо муну ата-энелердин кээ бирлери балдарга туура тарбиялоо деп эсептеп жатышат. Бирок инсан баласынын бул кылган жоруктарын акыр аягы өлүм менен аяктап жатышат же болбосо каттуу ур токмоко алынып жабыркаган учурлар көп учуроодо. Кээбирата-энелер же баланы өз карамагына алган инсандар балдарды билим жагынан да аксатып жатышат. Зордук-зомбулукка кабылган же турмушун оор шартында жашаган балдар үчүн атайын борборлор ачылып педагогикалык билим жана психологиялык, социалдык жардам берилсе алардын укугу келечеги туура түзүлөт.

Ошондой эле атайын штаттык уюмдар түзүлүп жетим жана кароосуз калган балдардан үзгүлтүксүз байланыш түзүлүп турулса социалдык жактан жардам берилсе зордук-зомбулукка кабылган балдар азайып билим тармактарына тартыла баштайт.

Балдардын укугун тебеленишин чыгуу себептери алардын кароосуз калуусу миграциянын көбөйүшү деп да атасак болот. Андан тышкары социалдык жактан камсыздалбаган балдарда жок эмес. Социалдык жактан камсыздалбаган балдардын ата-энелерин ичкиликке берүүлүсү тарбиянын начарлоосун, билим денгелин төмөндөшүн алып келүүдө.

Президентибиз 2020-жылды «Аймактарды өнүктүрүү, өлкөнү санариптештирүү жана балдарды колдоо жылы» деп жарыяланышы учур талабына ылайык болду десек болот. Биз бала баалуулугун жаны өнүккөн капиталистик доорунда элес албай калышыбыз балдарыбызга чоң зыянын тийгизди. Быйылкы жыл бир эле шаардык социалдык уюмдар гана эмес ар бир айыл өкмөтөрдө балдардын укугун коргогон уюмдардын болбошу бала укуктарын тепселенишине шарт түзөт.

Биз бала жөнүндөгү тушунугубуздо менталитетибиздеги он таасирдеги балуулуктарды жапа тырмак педагогтор, социалдык уюмдар, ата-эне, коомчулук жалпы көтөрүп чыгышыбыз

керек. Жогоруда айтканыбыздай президентибиздин жарлыгы бала жөнүндөгү түшүнүктө биздин ан сезимибизге кандайдыр бир денгелде өзгөрүүлөрдүн киришине шарт түзөт.

Балдардын укугун коргоо максатында 1989-жылы 20-ноябрда Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы тарабынан 44/25 резолюциясы бириктирилип, кабыл алынып, кол коюуга жана ратификацияланууга жол берилген.

Ушул конвенцияга карай биздин Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясаты туз мааниде болуп 2006-жылдын 7-августу № 151 Кыргыз Республикасынын балдар жөнүндө кодекси кабыл алынган.

Эгерде мурда Кыргыз менталдуулугуна ылайык жетим жесирлерди багар көрөрүү жокторду коомчулук өз карамагына алып элден бөлбөй жашоо турмушуна жардам берип келген болсо, азыркы учурда балдар кодексине ылайык балдарды тарбиялоону жаңыча түшүнүктөр пайда боло баштады. Балдар үйү, реабилитациялык борборлор, атайын мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн мектеп интернаттар ачыла башталды.

Кыргызстанда балдар үйүндө тарбиялангандардын 6% гана томойлой жетимдер калган балдар ата-энеси бар кароосуз калган балдар. Азыркы убакытта 12мин баланы тарбиялаган 145тен ашык балдар үйү бар.

Ошондой эле учурда жашы жете элек балдар жумушка тартылып өз курсактарын өздөрү багууда турмуштун запкысынан оор турмушта жашагандан сырткары билим алуу мүмкүнчүлүгүнөн да ажырап мектепке барып билим алууга коротор убактысын кайдагы бир жумуштарга арнап балалык кезинде эле таттаал турмушка кире калышкан ал балдарды мектептерге тартуу максатында атайын уюмдар же мамлекет тарабынан социалдык жардам берилсе ар бир бала өз балалык курагын башка балдардай эле өткөрмөк.

Маселен Жалал-Абад областынын Сузак районундагы жетим жана кароосуз калган балдардын жашоо шарттары жана алардын билим алуу көгөйлөрү менде чоң таасир калтырды.

Биздин илимий иликтөбүздүн натыйжасында Сузак районуна караштуу жалпы билим берүүчү мектептерге көз жугуртсок бир эле №51 С.Жээнбеков атындагы жалпы билим берүүчү мектепте 357 окуучу болсо алардын 7сү жарым жетим 28 окуучу социалдык жетим 33 мигранттардын балдары 2 окуучу атасынан ажырап апасы күйөөгө тийип кеткенине байланыштуу кароосуз калып алардын жашоо турмуш шарттарына байланыштуу Бишкектеги реабилитациялык борборго жөнөтүлгөн, калган кароосуз калган балдарды жакын туугандарына өткөрүлүп берилген. Бул мугалимдердин эмгегинин натыйжасында жетишкен ийгилик десек болот, мугалимдер көгөйлөрдүү алып чыгып ал маселени оң тарабына чече алышкан. Негизинен көпчүлүк эле мектептерде мугалимдердин, мамлекеттин эмгегинин натыйжасында жакшы көрүүнүктүү ийгиликтерге жетип келе жатабыз.

Мындан сырткары мамлекет тарабынан мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн аларга жөлөк пулдар берилет. Мамлекеттин иш жаатына карап калбастан эле мугалимдер жана жеке ишканалар тарабынан психологиялык, социалдык жардамдар берилип келет. Жетим жана кароосуз калган балдарга тамак аш, кийим кече, окуу куралдарына жайкы эс алууларына жакшы шарттар түзүлүп берилип аз да болсо коомубуздун өнүгүшүнө балдардын билим алуусуна салымдарын кошкон инсандар арабызда көп эле учуроодо. Социалдык уюмдардын, мамлекеттин, мугалимдердин көзөмөлүндө болгон балдарга дээлик баарына жетишерлик кам көрүүлүп жатат десек жаңылышпасак керек. Сөзүбүздү улай кетсек Сузак районунда кароосуз калган балдар менен иштеген атайын мугалимдер жеке ишканалар балдар менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп оюн зоок жайкы эс алууларды майрамдык кечелерди уюштуруп социалдык абалына жардам берилип келет.

Бул да болсо Кыргыз элинин биримдигинин натыйжасы десек жаңылышпайбыз ар бир атуул бирдикте кароосуз калган жана жетим балдарга жардам берсе эртеңки келечек муундарын билим тармактарына тартылышын, социалдык абалдын жакшыланышын алып келет.

Ушул сыктуу эле кароосуз калган мигранттардын балдарын абалы кандай болуп жатат? деген суроолорда пайда болот. Кээ бир мигранттар балдарын чоң ата чоң энелеринин

карамагына ташгап кетсе кээ бирлери болсо жакынкы же болбосо алыскы туугандарын карамагына ташгап кетип. Билим жагынан аксап энелик, аталык мээриминен ажырап турмушгун оор запкысына туш болгон балдарда жок эмес.

Мектеп жашындагы балдарды социалдык педагогтор уюмдар көз алдына алып кабар алышып жатышат калган мектеп жашына чейинки балдардын тагдыры эмне болуп жаткандыгы коомчулуктун кызыктырган маселе болсо керек. Ар бир баланын жашоого жана үй бүлөөдө тарбияланууга укугу бар. Ушул сыяктуу эле бала үчүн өзүнүн үй бүлөөсүнөн жат башка инсандар балдарга туура мээримин жана кам кордугун бере алышпай наристе чагынан эле бала укугун тепселенилип оор турмушка кабылып жатышат. Алсак жакынкы күндө эле Сузак районундагы Октябрьски айылында 2 жаштагы баланын ур токмоко алынганын балдар дарыгерлери байкап милиция кызматкерлерине кабарлашкан бироок көп узабай эле 2 жаштагы баланын каза болгондугун жарыялашкан.

Муну менен биз токтоло турган маселе мектеп жашындагы балдарды гана атайын уюмдарды мугалимдердин көзөмөлүнө албастан мектепке чейинки балдардын турмуш шарттарын, психологиялык абалы жөнүндө кам көргөн райондук деңгелдеги гана эмес ар бир айыл өкмөтөрдө балдардын укугун тепселенбеши билим алуусуна шарт түзүү үчүн атайын штаттык уюмдардын болуусу шарт деген ойдомун. Ошондо гана ар бир наристе, балалык кезин башка балдардай таттуулукту мээримге толгон жүрөктөр менен билим алуусуна жакшы шарт түзүлүшү мамлекеттин эртеңки келечеги татыктуу түзүлөт десек болот себеби балдар биздин келечегибиз!

Сөзүбүздү көрүнүктүү педагог Э.Мамбетакуновдун сөзү менен аяктасак «Инсан ар тараптан жана гармониялуу өнүгүшү үчүн тарбиялоонун бардык багыттары бир эле учурда көңүлгө алынып, тарбиялоо процесси комплекстүү жүргүзүлүшү тийиш. Биринчи ирээт ар бир инсандын ден-соолугунун сак саламатта болушу, анын физиологиялык жактан чың, куунак болушу анын өнүгүшүнүн негизги шарттарынын бири. Мындан, тышкары, инсан психикалык жактан калыптанып, акыл-эс мүмкүнчүлүгү жогору болууга тийиш. Анын социалдык тажрыйбага ээ болушу, руханий жактан аруу бир касиеттерге ээ болушу зарыл факторлорго кирет»

Адабияттар:

1. Балдар конвенциясы 1989-жылы wikipedia.org
2. №51 С.Жээнбеков атындагы жалпы билим берүүчү мектептин соц.педагогу Султанкулова А. статистикасы.
3. Э.Мамбетакунов, Т.Сияев Педагогиканын негиздери 2019 ж.
4. <http://cbd.minjust.gov.kg>